CLAUDIA MATEI
Institutul de Filologie
(Chişinău)

POEZIA LUI TUDOSE ROMAN

Abstract

Tudose Roman's poetry (1887-1921) is examined in its complexity, both thematically and applying aesthetic criteria. Its social meanings are also revealed and the role it played in the process of national re-awakening in Bessarabia in the first decades of the last century is highlighted. At the same time, the creation of the *poet of the peasants* is studied in the context of the generation of the Union from 1918, being compared with the poetic works of Alexie Mateevici, Ion Buzdugan and Pan Halippa. Investigation of T. Roman's poetic work is made in correlation with his dramatic destiny, being brought into light new and relevant facts and biographic data.

Poet şi publicist, al cărui destin dramatic a fost influenţat de condiţiile vitrege ale vremii şi de greutăţile cu care s-a confruntat familia sa, Tudose Roman s-a afirmat, asemeni lui Alexie Mateevici, ca un un *Homo christianus*, neliniştit, preocupat de problemele semenilor săi şi ca un poet social care s-a realizat „în icoana duioasă a greutăţilor de la ţară" (Vasile Luţcan).

Născut la 5 ianuarie 1887 în satul Chipercenii de Sus din judeţul Orhei, într-o familie de ţărani săraci, poetul a făcut doar două clase în limba rusă la şcoala din sat. „*Părinţii mei*, – mărturisea el în autobiografia sa inedită, ce se află în colecţia lui Ştefan Ciobanu, – *mazâli*, *plugari sărmani*, *văzând cât e de greu să trăieşti*, *fără ca să ştii carte*, *când eram de şapte ani*, *m-au dat la şcoala din sat*, *unde în curgere de opt ani de zile am învăţat cu greu două clase*, *în limba rusească.*" Ştefan Ciobanu preciza, în comentariile sale, că şcolile cu două clase din perioada ţaristă aveau de fapt şase clase. După terminarea şcolii rămâne pe lângă părinţi, ajutându-i la mica lor gospodărie, dar „prinde gustul cititului", împrumutând literatură religioasă de la părintele Ioachim Laşcu, parohul satului, apoi şi „scrieri româneşti, printre care *Dacia literară* a lui Kogălniceanu" (V. Luţcan). Dificultăţile materiale îi fac pe părinţi să se mute în satul Step-Soci, mai aproape de târgul Orheiului, în speranţa depăşirii stării de sărăcie. „*În anul 1905*, – nota Tudose Roman în aceeaşi autobiografie – *citind cel dintâi număr al gazetei moldoveneşti* «*Basarabia*» *nu-mi credeam ochilor*, *că citesc în limba mea*" şi tânărul plugar pleacă la Chişinău, la redacţia ziarului unde rămase mai mult timp, acolo aflând „*de unde se trage neamul nostru*" şi unde a „*deprins a citi româneşte*". În anul următor, 1906, debutează cu povestea *Păcală şi Tândală* – o prelucrare după o versiune populară, şi cu versuri în paginile aceluiaşi ziar, prima publicaţie de limba română din Basarabia începutului de veac XX. Mai târziu, colaborează cu publicistică (tema predilectă fiind soarta ţărănimii:

BDD-A6939 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 07:26:31 UTC)

„*Gospodăria plugarilor noştri*" ş.a.) şi versuri la revista *Cuvânt Moldovenesc*. Din cauza tifosului exantematic, în 1915, îşi pierde vederea, dar cu toate acestea participă la toate manifestările cu caracter național, fiind însoțit de fiul său mai mare, care-l plimba pe străzile Chişinăului. Versurile, „concepute în gând", acest „Homer al Basarabiei" (V. Luțcan) le dicta seminaristului de atunci Antonie Luțcan, viitorul poet şi preot, cu care se întreținea ore în şir la redacția ziarului *Cuvânt Moldovenesc*, unde se simțea printre ai săi, urzind planuri de viitor pentru Basarabia.

Până în prezent rămâne incertă data debutului său editorial – 1916, cu placheta de versuri *Poezii moldoveneşti* (I. Colesnic plasează apariția acesteia în 1912!), sau 1919 cu volumul *Cântecul plugarului* (Ch., Editura *Societății de gospodării moderne şi cultură națională* „*Propăşirea*"), însumând 30 de poezii, singurul volum al poetului (Mihai Cimpoi). Cert e că titlul volumului din 1919, aşa cum menționa Ştefan Ciobanu, corespundea *„ admirabil conținutului acestui volumaş"* şi caracteriza *„foarte bine talentul nefericitului poet*". (Volumul a fost reeditat, cu eliminarea de către cenzură a unor catrene, în 1956). E o „*cărticică*, – aşa cum se menționează în prefață – *scrisă într-o limbă înțeleasă pentru toți*, *…potrivită pentru Românii din Basarabia*", fiindcă „*în aceste poezii sau cântece se oglindeşte tot trecutul*, *viața*, *suferințele Românilor din Basarabia şi zilele ei cele de pe urmă*."

Poetul s-a stins din viață în 1921, la doar 34 de ani, în satul Step-Soci din județul Orhei, între țăranii „*a căror viață a cântat-o în poeziile sale*" (Gh. Cardaş), lăsând o familie numeroasă pradă sărăciei. Mormântul său a fost refăcut de consăteni, cu sprijinul unor intelectuali, în anul 2001, când poetul a fost comemorat în prezența fiicei sale.

Tânărul său prieten, poetul Antonie Luțcan, îi dedica în numărul 3 din 1933 al revistei *Luminătorul* un emoționant poem în care regreta dispariția acestuia: „*Te-ai stins*, *poete orb*,/ *Şi lira-ți e orfană…*/ *Iar dacă ai plecat*,/ *La suflet şi la corp*/ *Străini tu ne-ai lăsat*,/ *Mai negru decât pana*/ *Cernită a unui corb*. /*Tu*, *orb fiind te-ai dus…*/ *Dar – plângem moartea ta;*/ *De ce cât pot vedea*,/ *Ca sufletul tău nu-s?"* (Lui Tudose Roman).

E dificil să examinezi poezia lui Tudose Roman aplicând doar criteriile estetice, fapt remarcat încă în perioada interbelică de Ştefan Ciobanu şi de Vasile Luțcan, deşi exagerările în aplicarea acestor criterii duc, adeseori, la separarea operei literare de contextul istoric şi social în care a fost creată.

Tudose Roman a fost o individualitate în sensul dat acestui termen de Titu Maiorescu când definea noțiunea de poet, urmată de inseparabila precizare: *De la aceleaşi obiective chiar*, *despre care noi avem o simțire obişnuită*, *el primeşte o simțire aşa deosebit de puternică şi aşa de personală în gradul şi în felul ei*, *încât în el nu numai că se acumulează simțirea până a sparge limitele unei simple impresii şi a se revărsa în forma estetică a manifestării*, *dar însăşi această manifestare reproduce caracterul personal*, *fără de care nu poate exista un adevărat poet* (*Poeți şi critici*, 1886). Versurile acestui „*poet-țăran mesianic în linia lui Octavian Goga*" (M. Cimpoi), denotă, aşa cum remarca Ion Pillat, o atitudine socială pronunțată, reflectând drama țăranilor oropsiți, *uitați de Dumnezeu*, cu trăsături aspre – ca formele pietrelor trecute prin furtuni şi ape învolburate – îndărătul cărora se ascund sufletele sensibile, în care îşi află ecou durerile şi bucuriile pământului: *Măi plugare de la țară*,/ *Cât trăieşti munceşti din greu*,/ *Eşti în lume de osândă*/ *Şi uitat de Dumnezeu*.// *Nu ştii tu de zile bune*/ *În amarnicul tău trai*/ *Şi ca robul din vechime*/ *Nici o mângâiere n-ai*. şi unde domină „o stare de nelinişte şi resemnare în fața asprimilor" (V. Luțcan), cauzată de aparenta absență a unor soluții izbăvitoare: *Casa ta-i descoperită*,/

BDD-A6939 © 2010 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 07:26:31 UTC)

N-ai măcar un dobitoc./ N-ai un pom frumos de roadă,/ N-ai la trunchi un lemn de foc.// … Şi nici cerul n-are milă/ Pentru tine, cerşetor,/ Şi te lasă-n sărăcie/ Şi-n necazuri ca să mori, stare disperată, ce poate fi depăşită doar prin ştiinţa de carte: *Măi plugare, frăţioare,/ Ian începe a-nvăţa/ Că din chinurile grele/ Numai cartea te-a scăpa.// Ea-ţi va da ţie putinţa/ Unui trai mai priitor/ Şi te-a face domn pe ţară/ Şi stăpân pe viitor* (Cântecul Plugarului). Poetul e conştient de cauzele ce au generat starea grea a populaţiei Basarabiei: *Sub a ţarului domnie/ Am trăit ca vai de noi,/ În nespusă sărăcie,/ Asupriţi, flămânzi şi goi.// C-au domnit la noi în ţară/ Venetici-călăi tirani/ Şi-n robie sub povară/ Ne-au ţinut atâţea ani…* (Sub a ţarului domnie); *Fost-am daţi noi la pieire/ Şi uitaţi de Dumnezeu,/ Nu ştim carte, n-avem parte/ Şi trăim amar şi greu…*, dar şi de faptul că aspiraţiile la libertate şi emancipare socială şi naţională vor putea fi realizate tot prin ştiinţă de carte: *Daţi lumină şi ştiinţă/ să-nvăţăm şi noi ceva,/ Că din chinurile grele/ Numai cartea ne-a scăpa* (Daţi lumină!) şi prin desăvârşirea unităţii naţionale: *Voi ţărani copii ai ţării/ Milioane de bărbaţi,/ Din Hotin la malul mării/ Glasul vostru ridicaţi!….// Şi pământ, şi libertate,/ Voi, Români, veţi căpăta/ Dacă toţi pentru dreptate/ În unire veţi lupta!* (Spre dreptate); *Deci să dăm mână cu mână/ Să scăpăm azi de streini,/ La unirea cea deplină/ Să păşim noi, fraţi Români!* (Sub a ţarului domnie); *Fraţi ostaşi, cu arma-n mână/ Apăraţi ţara Română,/ De duşmanii din afară/ Şi de cei ce sânt în ţară.// …Astăzi daţi mână cu mână/ La unirea cea deplină…* (Către ostaşi).

Poezia sa, ca şi cea a lui Alexie Mateevici, Pan Halippa şi Ion Buzdugan, ilustrează, precum remarca Ion Pillat „*caracterul ţărănesc şi patriarhal*” al poeziei basarabene de la începutul veacului XX, aspectul ei rustic, dar şi „*influenţa misticismului slav şi a marilor prefaceri revoluţionare ale revoluţiei ruseşti*”. Această „*religiozitate mistică şi caracterul ţărănesc social*” (ultimul aspect mult mai pronunţat tocmai la Tudose Roman, considerat de Vasile Luţcan ca fiind poetul care a pus „*bazele poeziei sociale basarabene*”) îi conferă poeziei basarabene „*un aspect propriu*” care o „*diferenţiază*” de poezia românească din alte regiuni ale ţării.

Frumuseţile peisajului orheian generează în lirica acestui „*Kolţov al Basarabiei*” (Ştefan Ciobanu) o stare de beatitudine: *În mai ca-n rai e prin livezi/ Şi cât te uiţi şi câte vezi/ Sunt toate-n vârsta tinereţii/ Şi poartă haina frumuseţii.// Copacii mândri şi rotaţi/ De floare albă-s încărcaţi/ Împrăştiind în valea toată/ Mireasmă dulce ce te-mbată*. (În luna lui mai). *Aer dulce cu miresme/ De pe câmpul înflorit/ Mi-a fost drag să mă dezmierde/ Când mă aflu obosit*. (Drag mi-a fost), redeşteptând umbrele trecutului voievodal (*Vezi colo departe cea movilă mare/ E-ngropat, se zice, un crai Dac călare,/ Mai în orice seară când răsare luna/ Iesă din mormântu-i şi se primblă-ntruna….// Craiul Dac răsare şi încet zâmbeşte,/ Iar când doina tace, împrejur priveşte…* (Craiul dac) şi îndemnând, totodată, la reflecţii asupra „*tainelor de necucerit ale universului*” (Mihai Cimpoi): *Haosul din lumea largă /E prea greu de înţeles…// Toate tainele naturii/ Cum se fac, de unde vin,/ Cum de sânt atâtea corpuri/ În al ceriului senin.// …Tot aşa şi mintea noastră/ Se frământă uneori,/ Vrând să afle taina lumii/ Ea se urcă printre nori*. (În zadar); *Şi ori ce e-n lume, ce mişcă sub soare/ O clipă trăieşte, se naşte şi moare/ Şi iarăşi învie în ora schimbată/ Căci legea naturii aşa-i aşezată*. (Viaţa).

Versul său e muzical, poemele curg firesc, tonalităţile de doină şi baladă sunt cele mai frecvente. Tot „*în cheie folclorică*” (M. Cimpoi) sunt scrise şi majoritatea versurilor sale de dragoste: *De-aş putea măcar vre-o dată/ Eu puicuţa să mi-o văd,/ Şi cu dânsa biata fată/ Iar la vorbă să mai şed.// Să-i văd faţa rumeoară,/ Ochii ei fermecători, Veselă*

BDD-A6939 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 07:26:31 UTC)

şi sprinteoară/ *Ca un fluturaş din flori*. (De-aş putea…), tonalitățile altora amintesc de Costache Conachi: „*Ca-n vremea cea sfântă*, *ca-n vremea trecută*/ *Drăguță*, *mi-e dor să te văd*, *să te strâng*,/ *Căci unde m-aş duce şi orice aş face*/ *De tine*, *puicută*, *mi-i jale şi plâng*…” (Aduceri aminte), iar poeziile religioase vădesc similitudini cu poezia cristică a lui Alexie Mateevici: *Să vie un Mântuitor*/ *La cei ce sunt nedreptățiți*/ *S-aducă pace pe pământ*/ *La cei sărmani şi obidiți*. (Venirea lui Iisus Hristos); *Glasul ager de aramă* / *Spune tare ne-ncetat*/ *La săteni*, *la lumea toată*/ *Că Hristos a înviat*. (În noaptea Învierii). La fel ca și Alexie Mateevici, Tudose Roman concepe lumea prin Iisus, în spiritul Sfintei Scripturi, Mântuitorul fiind singurul care o întruchipează plenar și care nu-i poate lăsa pradă uitării pe fiii săi nedreptățiți și înrobiți: *De sfânta Lui învățătură*/ *Robia grea s-a terminat*/ *Şi chinul iadului de-atunci*/ *În fericire s-a schimbat*… (Venirea lui Iisus Hristos).

Simplitatea operei sale poetice, „*modestă ca volum şi forță artistică*”, „*…fără multă artă şi fără influențe din afară*” (Şt. Ciobanu), i-a făcut pe unii critici să-l aşeze pe acest poet „*cu satu-n glas*” în cohorta unor mari poeți ai literaturii universale: Robert Barns, Şevcenco, Coşbuc, Esenin, Kolțov, Pleşceev… (Ştefan Ciobanu) şi Octavian Goga (Mihai Cimpoi). Încheiem aceste note, accentuând încă o dată importanța istorico-literară a operei poetice a lui Tudose Roman, versurile căruia, aşa cum menționa Ştefan Ciobanu, „*vor rămâne ca mărturii adevărate ale sentimentelor şi gândirii țăranului basarabean în timpul revoluției şi înainte de ea*”.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Roman Tudose. *Cântecul plugarului*. Ch., 1919.
2. Ciobanu Ştefan. *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*. Ch., 1923, p. 265-266; (reeditată la Chişinău în 1992), p. 208-214.
3. Pillat Ion. În vol.: *Poeți basarabeni*. Buc., 1936.
4. Cardaş Gheorghe. *Tudose Roman* (*1887-1821*). În vol.: *Poeții şi prozatorii Basarabiei până la Unire* (*1812-1918*). Buc., Ed. librăriei *Universala*, 1937, p. 573-581.
5. Luțcan Vasile. *Tudose Roman*. În: *Viața Basarabiei*, 1937, nr. 3-4; reluat şi în vol.: *Scriitori de la Viața Basarabiei*. Chişinău, 1990, p. 264-267.
6. Haneş P. V. În vol.: *Scriitorii basarabeni*. Buc., 1942, p. 328.
7. Varticean Iosif. Pref. la vol.: *Cântecul plugarului*. Ch., 1956.
8. Levit Efim. *Un țăran-poet*. În: *Cultura Moldovei*. 1957, 17 febr.
9. Papuc Mihai. *Un cuvânt de reamintire*. În: *Literatura şi arta*, 1984, 22 noiembrie.
10. *Tudose Roman*. În: *Literatura şi arta Moldovei*. *Enciclopedie*, vol. 2. Ch., 1986, p. 205.
11. Levit Efim, Varticean Iosif. *Tudose Roman*. În: *Istoria literaturii moldoveneşti*, vol. II. Ch., 1988, p. 650-653.
12. Colesnic Iurie. *Tudose Roman*. În vol.: *Basarabia necunoscută*. Ch., 1993, p. 230-233.
13. Cimpoi Mihai. *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*. Ch., 1997.
14. Ciocanu Anatol. *Tudose Roman*. În: *Dicționarul scriitorilor români din Basarabia*. *1812-2006*. Ch., Ed. Prut Internațional, 2007, p. 379-380.

BDD-A6939 © 2010 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.159 (2026-01-08 07:26:31 UTC)